

RĪGAS STRADIŅA
UNIVERSITĀTE

Māris Andžāns

DROŠĪBISKOŠANAS LOMA
REĢIONĀLĀS DROŠĪBAS
KOMPLEKSU NOTEIKŠANĀ:
BALTIJAS VALSTU GADĪJUMS
(2004.–2013. GADS)

Promocijas darba kopsavilkums
politikas zinātnes doktora zinātniskā grāda iegūšanai

Specialitāte – starptautiskā politika

Rīga, 2014

Promocijas darbs izstrādāts Rīgas Stradiņa universitātes
Doktorantūras nodaļā.

Darba zinātniskā vadītāja:

Dr. hist. asociētā profesore **Daina Bleiere**,
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Oficiālie recenzenti:

Dr. sc. pol. profesors **Andris Sprūds**,
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Dr. sc. pol. docents **Toms Rostoks**,
Latvijas Universitāte

Dr. hist. asociētais profesors **Kārlis Daukšts**,
Baltijas Starptautiskā akadēmija, Latvija

Promocijas darba aizstāvēšana notiks 2014. gada 3. jūlijā plkst. 14.00
Rīgas Stradiņa universitātes Politikas zinātnes promocijas padomes
atklātā sēdē Rīgā, Dzirciema ielā 16, Hipokrāta auditorijā.

Ar promocijas darbu var iepazīties Rīgas Stradiņa universitātes (RSU)
bibliotēkā un RSU mājas lapā: www.rsu.lv

Promocijas padomes sekretāre:

Dr. soc. asociētā profesore **Ritma Rungule**

SATURS

IEVADS.....	4
1. REĢIONĀLĀS DROŠĪBAS DINAMIKA UN REĢIONĀLĀS DROŠĪBAS KOMPLEKSU TEORĒTISKIE ASPEKTI	11
2. BALTIJAS VALSTIS KĀ REĢIONĀLĀS DROŠĪBAS KOMPLEKSA APAKŠREĢIONS	16
3. DROŠĪBISKOŠANA BALTIJAS VALSTU UN KRIEVIJAS ATTIECĪBĀS.....	20
SECINĀJUMI.....	28
PUBLIKĀCIJU SARAKSTS.....	33
IZMANTOTĀ LITERATŪRA	34

IEVADS

Miera sasniegšana tradicionāli ir bijusi ikvienas valsts pamatproblēma – valstu un sabiedrību normāla attīstība iespējama tikai miera apstākļos. Pasaules vēsture liecina, ka ilgstoši miera periodi ir bijuši drīzāk izņēmuma periodi, nevis pastāvīgas situācijas. To iespējams attiecināt arī uz Baltijas valstīm – Latviju, Lietuvu un Igauniju, kas 20. gadsimtā bijušas pakļautas abiem pasaules kariem, dažādām okupāciju varām un dažāda veida konfliktiem. Lai arī kopš šo valstu neatkarības atgūšanas 1991. gadā tās nav bijušas iesaistītas ne militāros, ne cita veida būtiskos starpvalstu konfliktos, jautājums par miera saglabāšanu nav zaudējis aktualitāti.

Kopš Aukstā kara beigām un Baltijas valstu neatkarības atgūšanas pasaulē ir pieaugusi nevalstisku aktoru loma un paplašinājušies nemilitāra rakstura draudi un vienlaikus ir saglabājušies un daudzos reģionos pat paplašinājušies par tradicionāliem uzskatītie draudi. Šīs pārmaiņas ir atstājušas būtisku ietekmi ne tikai uz starptautisko sistēmu kopumā, bet arī uz drošības situāciju dažādos pasaules reģionos, tajā skaitā Baltijas valstīs. Līdz ar šīm izmaiņām attīstījušies arī drošības problemātikas pētniecība, palielinoties uzsvaram uz postpozitīvisma metodoloģiju un drošības jautājumu aplūkošanu aizvien plašākā kontekstā. Tāpēc Baltijas valstu drošības problemātikas un tās teorētisko aspektu pētniecība uzskatāma par aktuālu, būtisku un nepieciešamu. To īpaši var attiecināt uz tādiem jautājumiem kā, kāda ir pašreizējā faktiskā drošības situācija Baltijas valstīs jaunajos apstākļos? Kādi aktori ietekmē šo valstu drošības situāciju un apdraudējumu uztveri? Ar kurām valstīm Baltijas valstīm pastāv spēcīgākās drošības saiknes un kādā faktiskajā reģionālās drošības konstrukcijā tās atrodas? Kā atrašanās politisku un militāru valstu apvienībās ietekmē piederību reģionālās drošības kompleksiem? Kā Baltijas valstu drošība skaidrojama mainīgajā drošības problemātikas pētniecības

ietvarā un kādu ieguldījumu šo valstu drošības problēmu analīze var dot drošības pētniecības teorētisko aspektu attīstībā?

Par darba teorētisko pamatu kalpo Buzana (*Buzan*) izstrādātā reģionālās drošības kompleksu teorija (un ar to saistītā drošībiskošanas teorija), kas dod iespēju sadalīt pasauli un tās daļas drošības dinamikas noteiktos reģionos. Vēvera (*Weaver*) izstrādātās drošībiskošanas teorijas izmantošana dod iespēju analizēt drošības jautājumu veidošanos, tajā skaitā arī novērtēt, vai draudi ir patiesi (objektīvi) vai arī tie par tādiem tikai tiek veidoti un pieņemti, un kāda ir šo procesu loma valstu drošībā un reģionālās drošības kompleksu veidošanā.

Darbā apskatītajiem empīriskajiem fenomeniem ir sarežģīti noteikt konkrētus laika rāmjus, jo pašreizējo valstu drošības situāciju nosaka dažādi faktori, tajā skaitā vēsturiskie. Tomēr uzsvars darbā tiek likts uz notikumiem kopš 2004. gada, kad Baltijas valstis pievienojās Ziemeļatlantijas līguma organizācijai (NATO) un Eiropas Savienībai (ES). Tas iezīmēja ne vien simboliskas, bet arī praktiskas izmaiņas Baltijas valstu drošības vidē.

Darba **mērķis** ir noskaidrot drošībiskošanas procesu lomu reģionālās drošības kompleksu definēšanā un Baltijas valstu piederības noteikšanā tiem. Izvirzītā mērķa sasniegšanai tiek izpildīti šādi **uzdevumi**: analizēt reģionālās drošības kompleksu teoriju un to veidojošos elementus; aplūkot drošībiskošanas teoriju (drošībiskošanas un atdrošībiskošanas aspekti) un tās vietu reģionālās drošības kompleksu teorijā; apskatīt līdzšinējos pētījumus par Baltijas valstīm reģionālās drošības kompleksu teorijā, lai izvērtētu teorijas empīriskās pielietošanas problemātiku; reģionālās drošības kompleksu teorijas ietvaros analizēt tradicionālo drošības uztveri raksturojošo faktoru lomu Baltijas valstu drošības vides veidošanā (gan Baltijas valstu kā reģionālās drošības kompleksa apakšreģiona noteikšanā, gan mijiedarbībā ar citām valstīm); analizēt Baltijas valstis kā kontakta zonu starp ES, NATO, ASV un Krieviju, kā arī šo lielvaru attiecību ietekmi uz Baltijas valstu vietu reģionālās drošības kompleksu vidū; analizēt būtiskāko – ar Krieviju saistīto – starpvalstu

drošībiskošanu Baltijas valstīs un ar to saistīto Baltijas valstu drošībiskošanu Krievijā; izstrādāt priekšlikumus reģionālās drošības kompleksu teorijas un drošībiskošanas teorijas attīstībai.

Darbā tiek pārbaudītas šādas **hipotēzes**: 1) tradicionālo drošības uztveri raksturojošie faktori bez drošībiskošanas un atdrošībiskošanas procesiem nespēj noteikt reģionālās drošības kompleksus; 2) Baltijas valstis veido reģionālās drošības kompleksa apakšreģionu; 3) dalība ES un NATO nav mainījusi Baltijas valstu piederību reģionālās drošības kompleksam un tās joprojām atrodas uz Krieviju centrētā reģionālās drošības kompleksā; 4) drošībiskošanas procesu intensitāte ir noteicošais faktors, lai identificētu Baltijas valstu piederību reģionālās drošības kompleksam.

Darbs ir izstrādāts, balstoties uz kvalitatīvajām pētījumu metodēm, to skaitā literatūras, avotu, uzziņas informācijas analīzi un intervijām un šo datu interpretāciju. Izmantotā literatūra sastāv no politikas zinātnes teorētiskajiem darbiem par starptautisko sistēmu un tās apakšsistēmām, drošību starptautiskajā sistēmā, reģionālo drošību, reģionālās drošības kompleksiem, drošībiskošanu un atdrošībiskošanu, varu, starptautiskās sistēmas aktoriem, draudzīguma un naidīguma raksturīgajām pazīmēm. Darba teorētisko aspektu pamatu veido Buzana un viņa domubiedru darbi par reģionālās drošības kompleksiem. Tāpat izmantotā literatūra ietver ar Baltijas valstu drošību saistītus empīriskos pētījumus reģionālās drošības kompleksu teorētiskajā ietvarā, valstu un starptautisko organizāciju drošības un aizsardzības politikas plānošanas dokumentus un tiesību aktus, valsts institūciju un amatpersonu ziņojumus, amatpersonu izteikumus, statistiskas datus, ekspertu pētījumus un citu informāciju, tajā skaitā uzziņas informāciju un video materiālus.

Darbs ir strukturēts trīs nodaļās: “1. Reģionālās drošības dinamika un reģionālās drošības kompleksu teorētiskie aspekti”, “2. Baltijas valstis kā reģionālās drošības kompleksa apakšreģions” un “3. Drošībiskošana Baltijas valstu un Krievijas attiecībās”. Nodaļas ir tālāk sadalītas apakšnodaļās.

Promocijas darbu raksturo ciešā saikne starp darba empīrisko daļu un teorijām – reģionālās drošības kompleksu teoriju un drošībiskošanas teoriju un tās aptverošajām starptautisko attiecību tradīcijām, pamatā neoreālismu un konstruktīvismu (to abu sintēzi). Darba teorētiskais aspekts nodrošina darba iekļaušanos starptautisko attiecību teoriju ietvaros, kā arī veido sistemātisku analīzes ietvaru attiecībā uz tajā apskatītajiem empīriskajiem fenomeniem. Sākotnējie teorētiskie uzstādījumi tiek kritiski izvērtēti, kā arī tiek piedāvāti priekšlikumi to pilnveidošanai un precizēšanai. Tādejādi ne tikai tiek iezīmēts teoriju un empīrisko analīžu mijiedarbības būtiskums, bet teorētiskais ietvars padara darbu arī par plašāk pielietojamu un vispārināmu.

Šis darbs pieturas pie pozitīvisma un postpozitīvisma ontoloģijas sintēzes un pozitīvisma epistemoloģijas. Postpozitīvisma ontoloģija pamatā izpaužas ar drošībiskošanas teorijas pielietošanu reģionālās drošības kompleksu analīzē. Caur šo teoriju plašāka uzmanība tiek pievērsta pētāmajiem fenomeniem, ar tiem saistītos novērojumus interpretējot un apskatot plašākā kontekstā, kā arī apskatot to savstarpējo mijiedarbību un to veidošanās netiešās saiknes.

Darbs dod ieguldījumu jauno drošības teoriju izpētē – plašākā zinātniskā kontekstā un kritiski tiek analizēta reģionālās drošības kompleksu teorija un drošībiskošanas teorija un ar tām saistītie aspekti. Reģionālās drošības kompleksu teorija un īpaši drošībiskošanas teorija pēdējo gadu laikā ir tikusi plaši analizēta (attiecīgi, piemēram, *Lake* 1997, *Lake* un *Morgan* 1997, *Buzan* u.c. 1998, *Kaski* 2001, *Buzan* un *Wæver* 2003; un *Buzan* u.c. 1998, *Buzan* un *Wæver* 2003, *Balzacq* 2005, *Stritzel* 2007, *Wilkinson* 2007, *Vuori* 2008, *Åtland* 2008, *McDonald* 2008, *Buzan* un *Wæver* 2009, *Rostoks* 2010, *Wæver* 2011, *Hansen* 2011). Tomēr mazāk uzmanības ir ticis pievērsts aspektiem, kas saistīti ar drošībiskošanas teorijas iekļaušanos reģionālās drošības kompleksu teorijā. Tāpēc šajā darbā lielāka uzmanība veltīta drošībiskošanas teorijas un tās vietas reģionālās drošības kompleksu analīzei. Šajā darbā abas teorijas ne tikai tiek

analizētas teorētiskā perspektīvā, bet arī tiek padziļinātāk pielietotas empīrisku fenomenu izpētē, kā arī tiek piedāvāti priekšlikumi teoriju tālākai attīstībai. Tādējādi šajā darbā izdarītie secinājumi un piedāvātie priekšlikumi var tikt praktiski pielietoti reģionālās drošības kompleksu teorijas un drošībiskošanas teorijas attīstībā un precīzākā to praktiskajā pielietojumā kā attiecībā uz Baltijas valstīm, tā arī uz citām valstīm.

Līdz šim ir tikuši plaši pētīti dažādi ar Baltijas valstu drošības problēmām saistīti jautājumi – Baltijas valstu militārā sadarbība un to militārās drošības jautājumi (piemēram, *Molis* 2006, 2009, *Jermalavičius* 2009, 2010, *Rublovskis* 2011, 2013, *Šešelgyte* 2010, 2013, *Ljung* u.c. [t.sk. Neretnieks] 2012, *Paulauskas* 2013, *Mölder* 2013), Baltijas valstu un Krievijas attiecību problemātika (piemēram, *Rostoks* 2008, *Muižnieks* 2008, 2011a, 2011b, *Doroņenkova* 2011, *Ločmele* u.c. 2011, *Kaas* 2012, *Tüür* un *Vare* 2012, *Zdanavičius* un *Volovoj* 2012). Līdz ar drošības jautājumu spektra paplašināšanos pēdējo gadu laikā strauji pieaudzis pētījumu skaits Baltijas valstu enerģētikas drošības jautājumos, kas lielākoties bijis cieši saistīts ar Krieviju (piemēram, *Janeliūnas* un *Molis* 2006, *Janeliūnas* 2009, *Sprūds* 2009a, 2009b, 2010, *Molis* 2011, *Maigre* 2010, *Grigas* 2013), pētījumu skaits audzis arī virtuālās vides drošības jautājumu pētniecībā (piemēram, *Tiirmaa-Klaar* 2008, *Ottis* 2009, *Tikk* u.c. 2010, *Spruce* 2010, *Andžāns* 2013a, *Pernik* un *Tuohy* 2013). Tomēr līdz šim salīdzinoši nedaudzi individuālie pētnieciskie darbi ir veltīti visu Baltijas valstu drošības problemātikas analīzei plašākā kontekstā, kā arī ir maz pētniecisko darbu, kuros atsevišķu Baltijas valstu drošības problēmājautājumu izpētei vismaz daļēji izmantota reģionālās drošības kompleksu teorija un/vai drošībiskošanas teorija. Baltijas valstu drošības problemātikas apskats vai ieskats tajā reģionālās drošības kompleksu teorijas dažādu konceptuālo virzienu ietvaros veikts dažādos darbos (piemēram, *Roeder* 1997, *Buzan* u.c. 1998, *Kaski* 2001, *Buzan* un *Wæver* 2003, *Kværnø* un *Rasmussen* 2005, *Mölder* 2006, *Lacassagne* 2009, *Palonkorpi*, *Ljung* u.c.

2012, Andžāns 2013a, 2014), tomēr tiem lielākoties ir ierobežojumi – tie Baltijas valstīm pieskaras tikai cita starpā vai arī apskata tās pārāk vispārīgi, nereti tie neizmanto drošībiskošanas teoriju vai arī apskata reģionālās drošības kompleksus tikai kādā no drošības sektoriem. Kā jau minēts, konceptuālajā ziņā darbs lielākoties balstās uz Buzana un viņa kolēģu darbiem. Darba fokusa un dziļuma ziņā par tuvāko šim darbam var uzskatīt Kaski (*Kaski*) darbu (*Kaski* 2001).

Tā kā attiecībā uz Baltijas valstīm vienlaikus tiek pielietota gan drošībiskošanas, gan reģionālās drošības kompleksu teorija, šis ir pirmais zinātniskais darbs ar būtiskāko reģionālās drošības kompleksu teorijas un drošībiskošanas teorijas aspektu pielietošanu attiecībā uz Baltijas valstīm paplašināta drošības skatījuma ietvaros. Vienotais teorētiskais ietvars ļauj visaptveroši apskatīt Baltijas valstu drošības problemātiku un noteikt dažādu faktoru lomu un ietekmi uz Baltijas valstu drošību.

Darba rezultāti attiecībā uz materiālo faktoru un subjektīvās uztveres lomu drošības situācijas veidošanā norāda uz to, kā veidojas apdraudējuma uztvere starp valstīm un var radīt pamatu diskusijām par to, cik lielā mērā valstu drošība ir atkarīga no reāliem vai pārspīlētiem un iedomātiem draudiem. Tādēļ darba rezultāti var veicināt rūpīgāku valsts institūciju, amatpersonu un politiķu pieeju, izvērtējot to, vai un cik lielā mērā ir vēlama konkrētu jautājumu veidošana vai uzturēšana par drošības jautājumiem un vai daļu no starpvalstu drošības jautājumiem nebūtu iespējams padarīt par ikdienas politikas jautājumiem. Vai arī gluži pretēji – palielināt viņu izpratni, ka ir nedrošībiskoti jautājumi, kuru drošībiskošana ir nepieciešama un pat vēlama.

Darbā ir ietverta informācija, kas bijusi publiski pieejama par laika periodu līdz 2013. gada nogalei.

Promocijas darba rezultāti ir aplūkoti zinātniskās publikācijās (Andžāns 2013a, 2013b, 2014) (pilna informācija par publikācijām sadaļā “Publikāciju saraksts”), kā arī referēti zinātniskās konferencēs: Biznesa augstskolas “Turība”

14. starptautiskajā zinātniskajā konferencē Rīgā 2013. gada 30. maijā par tematu “Prospects of Regionalization of Security in the Cyber Space: Case of the Baltic States” [“Drošības reģionalizācijas virtuālajā vidē perspektīvas: Baltijas valstu gadījums”], Daugavpils Universitātes 55. starptautiskajā zinātniskajā konferencē Daugavpilī 2013. gada 10.–12. aprīlī par tematu “Transition of the Baltic States Sub-region: from “post-Soviet” to “EU-Europe” Regional Security Complex?” [“Baltijas valstu apakšreģiona pāreja: vai tās no “postpadomju” reģionālās drošības kompleksa nonākušas “ES Eiropas” reģionālās drošības kompleksā?”], Rīgas Stradiņa universitātes 2013. gada zinātniskajā konferencē Rīgā 2013. gada 21.–22. martā par tematu “Interaction of Factors Constructing Regional Security Complexes” [“Reģionālās drošības kompleksus veidojošo faktoru mijiedarbība”], Rīgas Stradiņa universitātes 2012. gada zinātniskajā konferencē Rīgā 2012. gada 29.–30. martā par tematu “Drošībiskošana un atdrošībiskošana reģionālās drošības kompleksu konceptā”.

1. REĢIONĀLĀS DROŠĪBAS DINAMIKA UN REĢIONĀLĀS DROŠĪBAS KOMPLEKSU TEORĒTISKIE ASPEKTI

Šī nodaļa sastāv no trim apakšnodaļām: “1.1. “Klasiskā” drošības kompleksu teorija”, kas strukturēta zemāka līmeņa apakšnodaļās “1.1.1. Vara un tās loma drošības kompleksu veidošanā”, “1.1.2. Draudzīgums un naidīgums drošības kompleksu veidošanā”; “1.2. “Jaunā” reģionālās drošības kompleksu teorija”, kas strukturēta zemāka līmeņa apakšnodaļās “1.2.1. Reģionālās drošības kompleksu aktori”, “1.2.2. Drošības koncepts un reģionālās drošības kompleksu teorija”, “1.2.3. Drošībiskošana un atdrošībiskošana kā reģionālās drošības kompleksus veidojošie faktori”; “1.3. Reģionālās drošības kompleksu teorijas problemātiskie aspekti un risinājumi”, kas strukturēta zemāka līmeņa apakšnodaļās “1.3.1. Reģionālās drošības kompleksu identificēšana – Baltijas valstu piemērs līdzšinējās analizēs”, “1.3.2. Problemātiskie aspekti un teorētiskais ietvars tālākajai analīzei”.

Tiek izvērtēti dažādi reģionālās drošības kompleksu aspekti, īpaši tie, kas saistīti ar varas konceptu, drošības konceptu, draudzīguma un naidīguma faktoriem, drošības kompleksu aktoriem, drošībiskošanas teoriju, kā arī teorētiskie darbi par reģionālās drošības kompleksiem (īpaši *Buzan* 1983, 1991, *Buzan* u.c. 1998, *Buzan* un *Wæver* 2003). Lai gan teorija nav tikusi izteikta ar nepārprotamu skaidrību, no sākotnējā Buzana definētā teorētiskā ietvara secināms, ka drošības kompleksus veidojošie faktori iedalāmi šādās būtiskākajās kategorijās: drošības saiknes starp valstīm; draudzīguma un naidīguma raksturīgās pazīmes; varas attiecības; citas kompleksus saistošās saiknes – ģeogrāfiskās, politiskās, stratēģiskās, vēsturiskās, ekonomiskās, kultūras. Šo faktoru statisku un objektīvistisku apskatu ar fokusēšanos uz militārajiem un politiskajiem draudiem kopumā var raksturot kā tradicionālo

drošības skatījumu. Savukārt “jaunā” jeb reģionālās drošības kompleksu teorija veidota, paplašinot drošības konceptu ārpus iepriekš dominējošās militārās un politiskās drošības sektoriem, ņemot vērā plašāku aktoru loku, kā arī iesaistot drošībiskošanas un atdrošībiskošanas aspektus kompleksu noteikšanā. Vienlaikus var secināt, ka tālākajā teorētiskajā attīstībā nav tikušas izslēgtas ne varas attiecības, ne draudzīguma un naidīguma raksturīgās pazīmes, ne arī citas saiknes.

Līdzšinējo Baltijas valstu pētījumu apskats reģionālās drošības kompleksu teorijas ietvaros (*Roeder* 1997, *Buzan* u.c. 1998, *Kaski* 2001, *Buzan* un *Wæver* 2003, *Kværnø* un *Rasmussen* 2005, *Mölder* 2006, *Lacassagne* 2009, *Palonkorpi*, *Ljung* u.c. 2012, *Andžāns* 2013a, 2014) liecina, ka teorija tikusi attīstīta un empīriski pielietota dažādos veidos, kas bieži vien ir būtiski attālinājušies no pamatteorijas. Tāpēc svarīgi norādīt, ka teorijas empīriskie pielietojumi, pirmkārt, atkarīgi no pielietotās teorijas versijas, kas var būt gan “klasiskā” drošības kompleksu teorija, gan “jaunā” reģionālās drošības kompleksu teorija (tajā skaitā, viena drošības sektora ietvaros), gan arī tā var būt no jauna attīstīta (alternatīva) teorijas versija. No dažādām teorijas versijām izriet pamatnosacījums empīriskās analīzes veikšanai šī darba ietvaros – definēt skaidru teorētisko ietvaru analīzei, jo citādāk analīze nebūtu precīzi sakņota vienotā teorētiskā ietvarā un saglabātos pārāk plašas iespējas panākt atšķirīgus rezultātus dažādos pētījuma elementos. Šo uzdevumu sarežģīt ne tikai dažādās teorijas versijas, bet arī neskaidrības pamatteorijas ietvaros.

Tiecoties pēc skaidrāka teorētiskā ietvara definēšanas, pirmā pamata problēma izriet no jautājuma, kādai jābūt dažādu reģionālās drošības kompleksu veidojošo elementu proporcijai – dažādos reģionos var dominēt dažādi elementi (drošības kompleksus veidojošie faktori) un arī dažādu elementu kombinācijas vienmēr atstās vietu “manipulācijas” iespējām. Šajā ziņā vienīgais ceļš uz lielāku objektivitāti ir iespējami plašs un kritisks dažādu elementu apskats un izvērtējums. Tāpēc ir jāapskata drošības dinamika, kas

izriet no visiem šiem elementiem, kā arī jāsniedz pamatojums par kāda elementa neaplūkošanu.

Otra būtiskā problēma izriet no drošībiskošanas teorijas problemātiskajiem aspektiem, ko, balstoties uz dažādām apskatītajām drošībiskošanas teorijas attīstībām un kritikām (īpaši *Buzan* u.c. 1998, *Buzan un Wæver* 2003, *Balzacq* 2005, *Stritzel* 2007, *Wilkinson* 2007, *Vuori* 2008, *Åtland* 2008, *McDonald* 2008, *Buzan un Wæver* 2009, *Wæver* 2011, *Hansen* 2011), tiek piedāvāts mazināt šādi: drošībiskošana iespējama ne tikai ar runas aktu, bet arī ar citiem līdzekļiem; paplašināti apskatāms drošībiskojošo aktoru un auditoriju loks (arī neizslēdzot vairākas auditorijas vienlaikus); drošībiskošana skatāma ciešā kontekstā ar tās vidi; pieļaujama drošībiskošana kā neapzināta darbība. Tajā pat laikā arī šāda pieeja saglabā iespēju vienus vai otru drošībiskošanas procesus novērtēt augstāk vai zemāk atkarībā no vērtētāja subjektīvās uztveres. Šo subjektivitātes aspektu iespējams mazināt ar pēc iespējas plaša drošībiskošanas procesu loka apskatu. Tomēr arī tam ir jābūt samērīgam un tas nevar būt arī pārāk plašs – ir jādefinē robežas vērā ņemamajiem procesiem, jo apskatīt drošībiskošanu ir iespējams dažādos līmeņos. Ļoti plašs var būt iesaistīto aktoru un drošības jautājumu loks.

Lai arī saskaņā ar “jauno” reģionālās drošības kompleksu definīciju par vērā ņemamām vienībām apskatāmas ne tikai valstis, bet arī citas vienības, šī darba ietvarā kompleksu noteikšanā kā būtiskākie aktori tiek aplūkotas valstis. Vienlaikus netiek izslēgta citu aktoru, īpaši starptautisko organizāciju, loma. Ar aktoru loka izvēli cieši saistīti arī drošības koncepta pielietošanas problemātiskie aspekti – lai gan tā paplašināšana paver jaunu skatījumu uz drošības problēmām, tomēr tās plašākajā izpildījumā tiek pārlietu paplašināts drošības jautājumu loks. Tādējādi iezīmējas būtiska konceptuāla problemātika – cik plaši apskatāms drošības koncepts un kādos sektoros tas analizējams. Visu drošības sektoru, kuru skaits var nebūt precīzi nosakāms, identificēšana nebūtu uzskatāma par pamatmērķi – apdraudējumi un tos ietverošie drošības sektori ir

atšķirīgi un nav par katru cenu jāmeklē drošības jautājumi katrā no iespējamajiem sektoriem. Svarīgi ir identificēt būtiskākos drošības jautājumus neatkarīgi no to piederības drošības sektoriem, vadoties pēc to ietekmes uz starpvalstu attiecībām. Tāpat jāpamato, vai apskatītie ir vienīgie vērā ņemamie drošības jautājumi, lai tādējādi izvairītos no neargumentētas kādu konkrētu jautājumu neapskatīšanas.

Balstoties uz dažādu reģionālās drošības kompleksu teorētisko aspektu analīzi, promocijas darbā tiek piedāvātas pielāgotas definīcijas terminiem (kas arī tiek izmantotas empīriskajā analīzē): reģionālās drošības komplekss, reģionālās drošības kompleksa apakšreģions, drošībiskošana, starpvalstu drošībiskošana, drošībiskojošais aktors, drošībiskošanas auditorija, valstu drošību ietekmējošie faktori, valstu drošību ietekmējošo faktoru uztvere. Atšķirībā no Buzana un viņa domubiedru veidotajām un attīstītajām definīcijām, šeit lielāks uzsvars tiek likts uz valstu un ar to saistīto elementu lomu – gan kā referentajiem objektiem, gan kā drošībiskojošajiem aktoriem un auditorijām. Tāpat tiek skaidrāk definēta dažādu reģionālās drošības kompleksu veidošanos nosakošo faktoru loma – apskatot gan drošībiskošanas un atdrošībiskošanas procesus, gan citus valstu drošību ietekmējošos faktoros. Skaidrāk tiek definēta arī drošībiskošanas procesu loma reģionālās drošības kompleksu ietvaros, uzsvāru liekot uz būtiskākajiem, ar valsti saistītajiem drošībiskošajiem aktoriem, referentajiem objektiem un auditorijām. Lai gan šī darba ietvaros nav iespējams atbildēt uz visiem problemātiskajiem jautājumiem, ar šādu konceptualizāciju tiek mazināti promocijas darbā iezīmētie problemātiskie aspekti.

Balstoties uz darbā veikto analīzi, tiek piedāvāti arī vispārēji ieteikumi reģionālās drošības kompleksu teorijas attīstībai un tās pielietošanai empīriskās analīzēs (neatkarīgi no pielietotās teorijas versijas):

- skaidri definēt izmantoto teorijas versiju un attiecīgi arī reģionālās drošības kompleksus noteicošos elementus (it īpaši apskatāmos

drošības sektorus), lai samazinātu apzinātas vai neapzinātas “manipulācijas” iespējas reģionālās drošības kompleksu identificēšanā;

- skaidri definēt robežu, pēc kuras drošībiskošanas un atdrošībiskošanas procesi uzskatāmi par vērā ņemamiem, lai tādējādi izvairītos no nevajadzīgi plašas drošībiskošanas un atdrošībiskošanas procesu analīzes, kā arī lai neizlaistu (neapskatītu) patiešām būtiskus procesus;
- skaidri definēt izmantoto drošībiskošanas teorijas versiju, lai samazinātu apzinātas vai neapzinātas “manipulācijas” iespējas drošībiskošanas un atdrošībiskošanas analīzē un attiecīgi reģionālās drošības kompleksu noteikšanā;
- starp drošībiskošanas un atdrošībiskošanas procesiem prioritizēt drošībiskošanas procesus, jo reģionālās drošības kompleksu noteikšanā būtiskāka ir aktuālā un/vai pastiprinošās drošības dinamika.

2. BALTIJAS VALSTIS KĀ REĢIONĀLĀS DROŠĪBAS KOMPLEKSA APAKŠREĢIONS

Šī nodaļa sastāv no trim apakšnodaļām: “2.1. Baltijas valstu reģionālās drošības kompleksa apakšreģionu definējošie faktori”, kas strukturēta zemāka līmeņa apakšnodaļās “2.1.1. Baltijas valstis vienojošie drošību ietekmējošie faktori”, “2.1.2. Baltijas valstu drošības problēmas”, “2.1.3. Eiroatlantiskie aktori un to ietekme uz Baltijas valstu drošības vidi”; “2.2. Baltijas valstu mijiedarbība ar kaimiņvalstīm”, kas strukturēta zemāka līmeņa apakšnodaļās “2.2.1. Baltijas valstis un kaimiņvalstis – NATO un ES dalībvalstis”, “2.2.2. Baltijas valstis un kaimiņvalstis – NVS un KDLO dalībvalstis”; un pēdējā apakšnodaļa – “2.3. Baltijas valstis kā lielvaru kontakta zona”.

Saskaņā ar iepriekšējā nodaļā definēto teorētisko ietvaru, reģionālās drošības kompleksa apakšreģions ir ģeogrāfiski saistīta valstu grupa reģionālās drošības kompleksa ietvaros, kas starpvalstu drošībiskošanas procesu un/vai valstu drošību ietekmējošo faktoru un to uztveres ziņā apskatāma kā vienota grupa. Ciktāl tas attiecas uz šajā nodaļā apskatītajiem tradicionālo drošības uztveri raksturojošajiem faktoriem, Baltijas valstis ir uzskatāmas par reģionālās drošības kompleksa apakšreģionu, jo trīspusēji šo faktoru un problemātikas ietvaros tās nav apskatāmas atsevišķi viena no otras. Tās ārēji lielākoties tiek ne tikai uztvertas kā vienota grupa, bet arī saskaņā ar valstu drošību ietekmējošajiem faktoriem apskatāmas kā no citām atšķirīga grupa – tās ir ģeogrāfiski saistīta valstu grupa, tās vieno stratēģiskās un politiskās saiknes (gan trīspusējās saiknes, gan to vienotā iekļaušanās NATO, ES, Ziemeļvalstu sadarbības formātos, stratēģiskās attiecības ar ASV, kas, turklāt, ir pretējas Krievijas un Baltkrievijas stratēģiskajām un politiskajām saiknēm), tām ir līdzīga nesenā vēsture, tās saista ciešas ekonomiskās saiknes (arī ar tām

saistītās domstarpības), to pamattautas ir drīzāk apskatāmas par līdzīgām savā starpā, tās vieno ārējo apdraudējumu uztvere.

Lai gan atzīmējamas Lietuvas un Polijas salīdzinoši ciešās politiskās un stratēģiskās attiecības, vēsturiskās saiknes, ekonomiskās saiknes, kultūras saiknes, kā arī Igaunijas un Somijas salīdzinoši ciešās politiskās un stratēģiskās attiecības, ekonomiskās saiknes un kultūras saiknes, tomēr šo valstu divpusējā sadarbība (Lietuva–Polija, Igaunija–Somija) kopumā tik skaidri neizceļas starp citām valstīm – gan salīdzinājumā ar Baltijas valstu savstarpējo sadarbību, gan ņemot vērā citus Polijas un Somijas ciešākās sadarbības formātus un reģionālās sadarbības prioritātes (Polija kā Centrāleiropas valsts, daļa no “Višegradas grupas”, tās pozicionēšanās kā Eiropas lielvarai; Somija kā daļa no Ziemeļvalstīm, tās kopumā samiernieciskā politika attiecībā pret Krieviju).

Stratēģiskās un politiskās saiknes kopumā nosaka skaidru dalījuma līniju starp Baltijas valstīm, Poliju kā NATO un ES dalībvalstīm, un drīzāk arī Somiju, Zviedriju kā ES dalībvalstīm, no vienas puses, un Krieviju un Baltkrieviju, kā “Vienotās valsts”, Neatkarīgo Valstu Sadraudzības (NVS) un Kolektīvās drošības līguma organizācijas (KDLO) dalībvalstīm, no otras puses. Savukārt politisko un stratēģisko saikņu pretmeti, vēsturiskās saiknes, ekonomiskās saiknes, Baltijas valstu drošības problēmas iezīmē ciešu mijiedarbību starp Baltijas valstīm un Krieviju. Tas arī rada pamatu negatīvās drošības dinamikai – abpusējai drošībiskošanai, kas tiek aplūkota nākamajā nodaļā.

Apskatot lielvaru lomu Baltijas valstu apakšreģionā, var secināt, ka Baltijas valstis ir uzskatāmas par lielvaru sadursmes punktu. ES (lai gan ne kā vienots aktors) kopumā var tikt apskatīta kā ģeogrāfiski vietējā institucionāla rakstura lielvara, ASV kā ģeogrāfiski ārēja globāla lielvara, kas “iespiežas” apakšreģionā, bet Krievija – kā ģeogrāfiski vietējā lielvara. Lielvaru mijiedarbībai ir būtiska ietekme uz Baltijas valstu apakšreģiona drošības situāciju ne tikai atkarībā no to mijiedarbības šajā apakšreģionā, bet tā izriet arī

no mijiedarbības procesiem starp ES, NATO un/vai ASV, no vienas puses, un Krieviju, no otras puses, kas liecina par aktīvu šo pušu attiecību dinamiku gan Baltijas valstu reģionā, gan Centrāleiropā un Austrumeiropā kopumā. Lielvaru un to lomas transformācija parāda, ka tai ir bijusi būtiska ietekme arī uz reģionālās drošības kompleksiem – ne tikai ģeogrāfiski ir paplašinājušās NATO un ES un ap tām centrētā faktiskā plurālistiskā drošības kopiena (kā to definējis Deičs (*Deutsch*) u.c. (2003)), bet tās, it sevišķi ES, līdz ar paplašināšanos un attīstību ir kļuvušas fragmentētākas un iekšēji dažādākas. Līdz ar ASV plašāku pievēršanos citiem pasaules reģioniem, Eiropā pakāpeniski sākusi samazināties ASV relatīvā loma (promocijas darbā apskatītajā laika ietvarā), bet pieaugusi Krievijas loma. Lai gan nevar noliegt ES un NATO ietekmi uz Baltijas valstīm caur integrāciju dažādās jomās un ES ietekmi uz Baltijas valstu tuvināšanos Rietumeiropai institucionālā, politiskā un ekonomiskā ziņā un NATO lomu plurālistiskas drošības kopienas uzturēšanā, tomēr pēc līdzšinējā apskata nevar apgalvot, ka Baltijas valstis automātiski būtu kļuvušas par daļu no Buzana un Vēvera 2003. gadā definētā “ES Eiropas” reģionālās drošības kompleksa, kā arī to, vai tieši šāds komplekss joprojām pastāv.

Jāatzīmē arī to, kāpēc Buzans un Vēvers Baltijas valstis 2003. gadā apskatīja kā daļu no “postpadomju” drošības kompleksa – tas bija saistīts ar Krieviju kā galveno Baltijas valstu drošības problēmu. Tomēr arī šobrīd var uzskatīt, ka Krievija joprojām ir galvenā Baltijas valstu drošības problēma. Vēl pirms drošībiskošanas procesu analīzes par to liecina vairākas pazīmes: plašā ar Krieviju saistīto drošības problēmu uztvere Baltijas valstīs (gan valsts institūcijās, gan arī sabiedrībās kopumā); Baltijas valstu stratēģiskās un politiskās saiknes, kas ir pretējas Krievijas stratēģiskajām un politiskajām nostādnēm; ciešās ekonomiskās saiknes starp Baltijas valstīm un Krieviju un Baltijas valstu faktiskā enerģētiskā atkarība; vēsturiskās saiknes kā pamats nedrošībai attiecībās ar Krieviju; krievvalodīgo iedzīvotāju īpatsvars un viņu integrācijas problemātika Baltijas valstīs, tajā skaitā jautājums par krievu

valodas un kultūras lomu tajās – kā pamats iespējamiem saspīlējumiem. Tomēr pilnīgākam apakšreģiona apskatam un tās vietas noteikšanai starp reģionālas drošības kompleksiem nepieciešama drošībiskošanas procesu analīze.

3. DROŠĪBISKOŠANA BALTIJAS VALSTU UN KRIEVIJAS ATTIECĪBĀS

Nodaļa sastāv no divām apakšnodaļām. Pirmā no tām – “3.1. Krievijas drošībiskošana Baltijas valstīs” strukturēta zemāka līmeņa apakšnodaļās “3.1.1. Militārās drošības sektors” (ietver arī apakšnodaļas “3.1.1.1. Tradicionālo draudu dimensija”, “3.1.1.2. “Jauno” draudu dimensija”) un “3.1.2. Politiskās drošības sektors” (ietver arī apakšnodaļas “3.1.2.1. Politisko draudu dimensija”, “3.1.2.2. Sabiedrisko draudu dimensija”, “3.1.2.3. Ekonomisko draudu dimensija”). Savukārt apakšnodaļa “3.2. Baltijas valstu drošībiskošana Krievijā” sastāv no šādām zemāka līmeņa apakšnodaļām – “3.2.1. Militārās drošības sektors” un “3.2.2. Politiskās drošības sektors”.

Ar iepriekšējā nodaļā veikto apskatu lielā mērā ir saistīta Krievijas drošībiskošana Baltijas valstīs un ar to saistītā Baltijas valstu drošībiskošana Krievijā. Jāatzīmē, ka Krievijas drošībiskošanas Baltijas valstīs intensitāte un apmērs nav salīdzināms ar līdzīgiem procesiem Baltijas valstu starpā un starp Baltijas valstīm un citām to kaimiņvalstīm. Lai gan ir konstatējami arī drošībiskošanas virzieni attiecībā uz Rietumiem (ASV, NATO, ES un to dalībvalstīm), tomēr tādi procesi faktiski nav bijuši novērojami starpvalstu līmenī.

Šajā nodaļā drošībiskošanas procesi tiek kategorizēti pēc drošības sektoriem. Pirmais no tiem ir militārās drošības sektors, kura ietvaros apskatīti arī draudi virtuālajā vidē kā “netradicionālo” draudu dimensija. Krievijas kā militāra drauda drošībiskošana Baltijas valstīs ir bijusi diezgan plaša un tai pamatu rada kā varas asimetrija starp Baltijas valstīm un Krieviju, tā arī vēsturiski notikumi un Baltijas valstu iedzīvotāju vēsturiskā atmiņa par okupāciju un PSRS un Krievijas bruņoto spēku klātbūtni. Krieviju kā militāra

apdraudējuma avotu iezīmējušas (nav izslēgušas) valstu institūcijas caur oficiāliem dokumentiem, kā arī pēc to faktiskās rīcības – tiecoties un piedaloties NATO kolektīvās aizsardzības sistēmā. Krievijas kā militāra drauda drošībiskošana tikusi veikta, atbildot arī uz pašas Krievijas darbībām – tās militārās aviācijas darbībām Baltijas valstu tuvumā, tās bruņoto konfliktu ar Gruziju, tās liela apmēra militāro mācību organizēšanu netālu no Baltijas valstīm, tās militāro spēju attīstību, arī saistībā ar pašas Krievijas oficiāli definētajiem apdraudējumiem un to publisko pozicionēšanu. Pēdējā laikā arī draudi virtuālajā vidē ieņēmuši nozīmīgu vietu, turklāt Baltijas valstu gadījumā šajā jomā saskatāmas acīmredzamas saiknes ar Krieviju – tās radītā apdraudējuma drošībiskošana saskatāma Baltijas valstu virtuālās vides drošības politiku attīstībā (ar uzsvaru uz starpvalstu draudiem), kā arī saistībā ar tajās notikušajiem incidentiem, it īpaši 2007. gada uzbrukumiem pret Igauniju, kā arī mazāka apmēra incidentiem turpmākajos gados.

Krievijas drošībiskošanā Baltijas valstīs ir problemātiski atdalīt dažādus drošībiskotos jautājumus – politiskos, sabiedriskos, kā arī ekonomiskos (īpaši enerģētikas jomā) draudus. Visi šie draudi ir pamatā saistīti ar valsts suverenitātes apdraudējumu – apdraudot sabiedrisko drošību nosakošos elementus, faktiski automātiski tiek radīti draudi (vai tie par tādiem tiek uztverti) arī valsts politiskajai drošībai; arī enerģētiskās drošības draudi lielākoties ietekmē valstu politisko drošību un suverenitāti. Tādēļ šie draudi atsevišķās dimensijās tiek analizēti kā daļa no politiskās drošības sektora. Vēl atzīmējams, ka vides drošības jautājumi Baltijas valstīs, lai gan saistāmi un tikuši saistīti ar citām valstīm, nav bijuši uzskatāmi par būtiski drošībiskotiem starpvalstu līmenī, vismaz ne salīdzinājumā ar citiem tālāk aplūkotajiem drošībiskotajiem jautājumiem (lai gan atsevišķi vides drošības elementi ir tikuši aplūkoti ar enerģētikas drošību saistīto jautājumu kontekstā).

Bieži Krievija Baltijas valstīs tikusi uztverta un attēlota kā valsts, kas cenšas ietekmēt to iekšējos procesus ar mērķi panākt kontroli pār svarīgākajiem

procesiem Baltijas valstīs un attiecīgi tās iegūt atpakaļ Krievijas kontrolē un/vai ietekmes sfērā. Tā izpausmes ir saskatītas Krievijas “tautiešu politikā”, krievu valodas un kultūras telpas stiprināšanā, ekonomisko un politisko procesu, kā arī sabiedriskās domas ietekmēšanā Baltijas valstīs, negatīva to tēla veidošanā ārvalstīs. Kā redzamākais Krievijas ietekmes īstenošanas mehānisms tikusi drošībiskota Krievijas izlūkdienestu darbība – ir notikuši un plaši tikuši apspiesti spiegošanas skandāli, tajā skaitā Krievijas diplomātu izraidīšanas gadījumi, kā arī valsts nodevības gadījumi Krievijas labā. Tāpat Baltijas valstīs, īpaši Igaunijā un Latvijā, bijusi vērojama plaša ar krievvalodīgo, krievu valodas lietošanu saistīto apdraudējumu drošībiskošana. Šī problemātika kopumā tikusi drošībiskota kā tāda, kas apdraud Baltijas valstu pamattautas un to identitātes, īpaši igauņu un latviešu, un to definējošo pamatelementu (valodu) pastāvēšanu. Tas lielā mērā ir ticis definēts un drošībiskots (pašdrošībiskots) kā pastāvīgs apdraudējums, kas pastāv pats par sevi – krievvalodīgie ar savas dzimtās valodas lietojumu rada sava veida konkurenci Baltijas valstu pamattautu valodām un to lietojumam. Vienlaikus gandrīz automātiski šis apdraudējums ticis asociēts arī ar Krieviju, kas aizstāv krievvalodīgo tiesības uz plašāku krievu valodas un kultūras lomu Baltijas valstīs un pastāvīgi kritizē Baltijas valstis par krievvalodīgo tiesību neievērošanu un atšķirīgo vēstures izpratni. Ar krievu valodas lietojumu un kultūras izpausmēm saistīti saasinājumi, īpaši Latvijā un Igaunijā, ir bijuši salīdzinoši bieži un par redzamākajiem jāatzīmē 2004. gadā Latvijā notikušie protesti pret tā saukto ““krievu skolu” reformu”, nemieri (arī virtuālajā vidē) Igaunijā 2007. gadā pēc tā sauktā “bronzas kareivja” pārvietošanas, tautas nobalsošana par krievu valodu kā otru valsts valodu Latvijā 2012. gadā.

Ekonomisko draudu dimensijas ietvaros Baltijas valstīs Krievijas tēlā pastāvīgi bijuši negatīvi elementi, kas saistīti ar vispārēju pieņēmumu par Krievijas neprognozējamību, nestabilo ekonomisko vidi un tās atkarību no politiskiem lēmumiem. Valda viedoklis, ka ekonomisko attiecību veidošanā ar

Krieviju jārēķinās ar pastāvīgiem riskiem, ar iespējamu pēkšņu nestabilitāti un spēcīgu politisko procesu ietekmi. Tomēr šo virzienu ir problemātiski atsevišķi klasificēt kā drošībiskošanu, jo lielākoties Krievijas tirgus un kravu pārvadājumi caur Baltijas valstīm un citi ekonomiskie aspekti tiek uztverti kā iespēja. Šī iespēja lielā mērā bijusi saistīta ar vispārējām politikajām attiecībām ar Krieviju, tāpēc šajā jomā bijuši vērojami ar Krievijas tirgu un/vai kapitālu saistīto uzņēmēju centieni uzlabot (atdrošībiskot) vispārējās Baltijas valstu attiecības ar Krieviju. Ekonomisko draudu dimensijā būtiskākie jautājumi ir bijuši enerģētikas drošības jomā. Šeit galvenie jautājumi bijuši saistīti ar Krievijas kā būtiskākā energoresursu un vienīgā dabasgāzes piegādātāja drošībiskošanu, tajā skaitā tā izmantošanu kā pamatojumu, lai mazinātu atkarību no Krievijas energoresursiem, integrējoties ES energoapgādes sistēmā. Atkarība no Krievijas ir tikusi drošībiskota ne tikai kā pasīvs stāvoklis, bet arī kā Krievijas apzināta energoresursu izmantošana kontroles panākšanai pār Baltijas valstīm arī citās jomās. Kā viens no plašāk drošībiskotajiem jautājumiem atzīmējams “Nord Stream” cauruļvada izbūve Baltijas jūrā, pret ko kopumā asi iebilda Baltijas valstis, to pozicionējot ne tikai kā iespējamu apdraudējumu videi, bet netiešā un tiešā veidā arī kā to enerģētiskās atkarības veicināšanu.

Acīmredzama ir bijusi saikne starp Krievijas drošībiskošanu Baltijas valstīs un Baltijas valstu drošībiskošanu Krievijā – ja Baltijas valstīs Krievija tikusi drošībiskota kā militāru draudu avots, tad arī Krievijā Baltijas valstis kā daļa no NATO tikušas drošībiskotas kā iespējams militārs apdraudējums. Līdzīgi arī saistībā ar krievvalodīgajiem, krievu valodu un kultūru (īpaši jāatzīmē vēstures interpretācijas loma Krievijas iedzīvotāju identitātē un politikā, kas dažos jautājumos krasi atšķiras no Baltijas valstu pamattautu skatījuma) – ja Baltijas valstīs Krievijas ietekme tikusi drošībiskota kā apdraudējums, tad Krievijā ticis drošībiskots krievu minoritātes, valodas un kultūras apdraudējums Baltijas valstīs. Tomēr Krievijā Baltijas valstu

drošībiskošana notiek šaurākā problēmu lokā, nekā Baltijas valstīs. Baltijas valstis kā iespējama militāra apdraudējuma avots pamatā tiek aplūkotas kā daļa no NATO kā kolektīvās aizsardzības organizācijas (tomēr ar atsevišķām atšķirīgām iezīmēm, kas neattiecas uz visām alianses dalībvalstīm). Būtiskākie drošībiskotie jautājumi ir bijuši saistīti ar NATO globālo lomu un tās pretnostatīšanu Krievijas interesēm, kā arī ar alianses lomu reģionā (it īpaši Krievijas interešu sfērās) – līdz ar paplašināšanos un attiecīgu NATO militārās infrastruktūras (resursu) tuvināšanos Krievijai, ar militārajām mācībām Baltijas valstīs un to tuvumā. Tomēr salīdzinoši plašāk Krievijā ticis drošībiskots krievvalodīgo, krievu valodas un kultūras (kā drošības referento objektu) apdraudējums Baltijas valstīs. Šis jautājums Krievijā ticis aktualizēts pastāvīgi un tā aktualitāte ir nemainīgi salīdzinoši augsta kopš 1990.-to gadu beigām. Šajā ziņā konstatējami divi galvenie saturiskie drošībiskošanas virzieni, kur pirmais ir saistīts ar krievvalodīgo iedzīvotāju stāvokli Baltijas valstīs, īpaši Latvijā un Igaunijā, kas ir faktiski neatraujami saistīts arī ar viņu lietoto – krievu – valodu un tās stāvokli, bet otrs virziens ir bijis saistīts atšķirīgo vēstures izpratni.

Kopumā novērtējot Krievijas drošībiskošanas procesus Baltijas valstīs, var secināt, ka apskatītajos jautājumos būtiskākie drošībiskojošie aktori ir saistīti ar valsti – pamatā tās ir valsts institūcijas (un to pārstāvji, tajā skaitā politiķi), lielākoties aizsardzības ministrijas militārās drošības jautājumos un valsts drošības iestādes iekšpolitisko procesu ietekmēšanas jautājumos. Atšķirībā no visiem citiem drošībiskotajiem jautājumiem, sabiedriskās drošības dimensijā (pamatā Latvijā un Igaunijā) jānorāda uz pašdrošībiskošanu, kur par drošībiskojošo aktoru apskatāmas arī pašas sabiedrības (vienlaikus sabiedrība tiek uztverta kā drošības referentais objekts – tās un tās definējošo pamatelementu (īpaši valodas) tālāka pastāvēšana iepretim lielākai tautai un to definējošajiem elementiem). Tāpat jāatzīmē arī politisko spēku un atsevišķu organizāciju veikto drošībiskošanu, ko vienlaikus var uzskatīt arī par daļas

sabiedrības gribas izpausmi, kas atbalsta attiecīgos politiskos spēkus un organizācijas atbilstoši to nostādņēm. Savukārt ekonomisko draudu dimensijā, īpaši enerģētikas drošības jautājumos, salīdzinoši būtiskāka loma ir bijusi ar valsts institūcijām nesaistītiem aktoriem. Visos drošībiskotajos jautājumos nozīmīga loma bijusi arī plašsaziņas līdzekļiem, tomēr Baltijas valstīs tie drīzāk ir darbojušies kā informācijas pārraidītāji sabiedrībām, nevis kā drošībiskojošie aktori. Par referentajiem objektiem šajos jautājumos kopumā uzskatāma Baltijas valstu suverenitāte un konstitucionālā iekārta (kas ietver arī pamatnāciju un to definējošo elementu pastāvēšanu). Savukārt par drošībiskošanas auditorijām uzskatāmas Baltijas valstu sabiedrības (to pamattautas), kā arī starptautiskā sabiedrība kopumā (pamatā Rietumvalstis). Baltijas valstu pamattautas drošībiskotos jautājumus kopumā akceptējušas kā drošības jautājumus, par ko liecina arī sabiedriskās domas pētījumi par draudzīguma un naidīguma raksturīgo pazīmju izpausmēm attiecībā uz citām valstīm.

Savukārt aplūkojot Baltijas valstu drošībiskošanu Krievijā, var secināt, ka Baltijas valstu drošībiskošana ir notikusi ne tikai tematiski šaurākā areālā, bet arī tiešākā valsts institūciju un to pārstāvju, tajā skaitā politiķu, ietekmē (kas arī uzskatāmi par būtiskākajiem drošībiskojošajiem aktoriem). Tāpat novērojama tiešāka plašsaziņas līdzekļu un atsevišķu nevalstisko organizāciju loma. Tomēr ņemot vērā ciešās plašsaziņas līdzekļu un dažādu nevalstisko organizāciju attiecības ar valsts institūcijām Krievijā, tā drīzāk uzskatāma par pastarpinātu valsts institūciju darbības izpausmi. Drošībiskošanas auditorijas lielākoties ir bijušas Krievijas sabiedrība un starptautiskā sabiedrība. Savukārt referentie objekti lielākoties ir bijuši Krievijas suverenitāte un Krievijas un tās sabiedrības identitāti nosakošie elementi – valoda un kultūra (pamatā ar vēsturi saistītie elementi), kā arī ar to saistītie krievvalodīgie (“tautieši”) un to stāvoklis Baltijas valstīs. Var uzskatīt, ka kopumā drošībiskošanu pieņēmusi arī Krievijas

sabiedrība (kā drošībiskošanas auditorija), kas kopumā negatīvi un kā iespējamu apdraudējumu vērtē kā Baltijas valstis, tā arī NATO un ASV.

Kopumā var uzskatīt, ka Baltijas valstis Krievijā tikušas pārdrošībiskotas politiskās drošības sektorā, jo krievvalodīgo, krievu valodas un kultūras apdraudējums pats par sevi Krievijai nevar būt proporcionāls pasākumiem, kas Baltijas valstīs tiek veikti šo valstu suverenitātes un to pamattautu stiprināšanai (tādējādi objektīvi mazinot citu valstu, valodu un kultūru lomu). Savukārt Baltijas valstīs par pārdrošībiskotiem var uzskatīt jautājumus politisko un ekonomisko draudu dimensijās, jo attiecīgi iekšpolitisko procesu ietekmēšanā un enerģētiskās atkarības jautājumos Krievijas negatīvais tēls varētu būt bijis mazāks, ja tas nebūtu tik plaši drošībiskots. Tas varētu būt mazāk redzams, tomēr tas nenozīmē, ka drošības draudi faktiski nepastāvētu un ka drošībiskošana nav bijusi nepieciešama. Vienlaikus jānorāda, ka kopumā šobrīd par faktiski neiespējamu ir uzskatāma savstarpējā nedrošībiskošana, nemaz nerunājot par būtisku atdrošībiskošanu, jo vismaz abu pušu militārā un politiskā drošība balstās uz savstarpēji izslēdzošiem un pretējiem elementiem:

- piederība dažādām politiskām un kolektīvās aizsardzības (drošības) organizācijām;
- Baltijas valstu pamattautu un to valodu nostiprināšana objektīvi nonāk konfliktā ar Krievijas “tautiešu” politiku, tās centieniem paplašināt krievu valodas izplatību pasaulē un saglabāt to Baltijas valstīs;
- Baltijas valstu vēlme stiprināt savu suverenitāti nonāk konfliktā ar Krievijas vēlmi nostiprināt savu ietekmi un lomu reģionā un arī globālā mērogā.

Vienlaikus gan var norādīt, ka varētu būt arī tādi jautājumi, kuri netiek drošībiskoti, bet kurus varētu būt nepieciešams drošībiskot. Tāpat šobrīd nav vērojamas pazīmes par iespējamu šo starpvalstu attiecību atdrošībiskošanu.

SECINĀJUMI

Saskaņā ar promocijas darba ietvaros izveidoto (pielāgoto) reģionālās drošības kompleksa apakšreģiona definīciju Baltijas valstis ir uzskatāmas par šādu apakšreģionu. Attiecīgi par apstiprinātu uzskatāma otrā darbā izvirzītā hipotēze – *Baltijas valstis veido reģionālās drošības kompleksa apakšreģionu*. Trīspusēji šīs problemātikas ietvaros tās nav apskatāmas atdalīti viena no otras. Šīs valstis ārēji lielākoties tiek ne tikai uztvertas kā vienota grupa, bet par to liecina arī valstu drošību ietekmējošie faktori. Tāpat visām trim ir līdzīga drošības problēmu uztvere un ar to saistītie starpvalstu drošībiskošanas procesi, kas izpaužas kā Krievijas drošībiskošana.

Ja drošībiskošanas procesi, naidīgumam raksturīgās pazīmes un ekonomiskās saiknes varētu Baltijas valstis skaidri ierindot uz Krieviju centrētā reģionālās drošības kompleksā, tad stratēģiskās un politiskās saiknes, kā arī daļēji vēsturiskā pieredze, kultūras saiknes un ekonomiskās attiecības neļauj Baltijas valstis skaidri atdalīt no Polijas un Ziemeļvalstīm un ES un NATO dalībvalstīm kopumā. Attiecīgi rodas jautājums, kurā reģionālās drošības kompleksā atrodas Baltijas valstu apakšreģions, kā arī, kādi reģionālās drošības kompleksi atrodas ap to. No šī darba ietvaros apskatītā var secināt, ka, tāpat kā to secināja Buzans un Vēvers 2003. gada darbā, Baltijas valstis joprojām un, iespējams, pat vēl plašākā mērā veido būtisku problēmu divu atsevišķu kompleksu izskaidrošanā. Tomēr atšķirībā no Buzana un viņa domubiedru prognozēm, ne tikai nav vērojama atdrošībiskošana un attiecīgi negatīvās drošības dinamikas samazināšanās starp Baltijas valstīm un Krieviju, bet tā pat var tikt uzskatīta par spēcīgāku un intensīvāku nekā iepriekš – drošībiskošanas procesi turpinājušies kā tradicionālajos drošības jautājumos, tā arī tiem klāt nākuši jauni jautājumi (enerģētikas un virtuālās vides drošības jomās).

2003. gadā Baltijas valstis nebija ne daļa no NATO, ne ES un tās saistīja drošībiskošanas procesi ar Krieviju, līdz ar ko par pamatotu varēja uzskatīt Buzana un Vēvera 2003. gada darba secinājumu, ka tās atrodas uz Krieviju centrētajā “postpadomju” reģionālās drošības kompleksā. Tomēr šobrīd Baltijas valstis jau atrodas NATO un ES un attiecīgi ir uzskatāmas par daļu no ap šīm organizācijām centrētas plurālistiskas drošības kopienas, un attiecīgi tās varētu tikt uzskatītas arī par daļu no ap abām organizācijām centrēta reģionālās drošības kompleksa. Tomēr Krievijas drošībiskošanas procesu intensitāte Baltijas valstīs nav mazinājusies. Minētā situācija un dažādie promocijas darbā aplūkotie mijiedarbības procesi starp ES, NATO un ASV, no vienas puses, un Krieviju, no otras puses, vedina iepriekš definētos divus kompleksus apskatīt kā vienu kompleksu – “ES/NATO Eiropas – Krievijas” reģionālās drošības kompleksu. Šim kompleksam ir divi centri – ES/NATO, no vienas puses, un Krievija, no otras puses, un tas ietver dažādus apakšreģionus, starp kuriem ir arī Baltijas valstu apakšreģions. Ap ES/NATO vērojama plurālistiska drošības kopiena, kur ES ir būtiskākais institucionāli, politiski un ekonomiski vienojošais elements, bet NATO – būtiskākais militāri vienojošais elements gan starp to dalībvalstīm, gan arī daļu partnervalstīm Eiropā (attiecīgi var pieņemt, ka tajā joprojām, kā to iepriekš iezīmējuši Buzans un Vēvers (2003), valda Venta (*Wendt*) definētā “Kanta” anarhijas kultūra (*Wendt* 2003)). Savukārt ap Krieviju centrētajā kompleksa daļā vērojami Krievijas mēģinājumi, tajā skaitā caur tās izveidotajām organizācijām, īpaši NVS, KDLO, nostiprināt savu ietekmi reģionā (attiecīgi var pieņemt, ka tajā drīzāk valda Venta definētā “Loka” vai arī “Loka” un “Hobsa” anarhijas kultūru sintēze). Savukārt ES un NATO ietvaros un daļā Krievijas “interesu” sfēras vērojama ASV kā ārējas lielvaras “iespiešanās”. Lai gan tas iziet ārpus promocijas darba ietvariem, kopumā var novērtēt, ka šajā kompleksā ietilpst visa ģeogrāfiskā Eiropa un Krievija, bet robežlīnija Eirāzijā meklējama Vidusjūras, Melnās jūras un Kaukāza reģionos, kā arī Vidusāzijā.

Tādējādi darbā pārbaudītā trešā hipotēze – *dalība ES un NATO nav mainījusi Baltijas valstu piederību reģionālās drošības kompleksam un tās joprojām atrodas uz Krieviju centrētā reģionālās drošības kompleksā* – uzskatāma tikai par daļēji apstiprinātu. Lai gan Baltijas valstis pēc atsevišķām pazīmēm un īpaši drošībiskošanas procesu intensitātes varētu tikt ierindotas ap Krieviju centrētā reģionālās drošības kompleksā, tomēr pēc citām pazīmēm tās ir ap ES/NATO centrēta reģionālās drošības kompleksa (plurālistiskas drošības kopienas) sastāvdaļa. Baltijas valstis kā viens no lielvaru mijiedarbības punktiem liecina par to, ka ap Krieviju centrēts reģionālās drošības komplekss nav apskatāms atdalīti. Savukārt vienlaikus par apstiprinātām var uzskatīt pirmo hipotēzi, kas nosaka, ka *tradicionālo drošības uztveri raksturojošie faktori bez drošībiskošanas un atdrošībiskošanas procesiem nespēj noteikt reģionālās drošības kompleksus*, un ceturto hipotēzi – *drošībiskošanas procesu intensitāte ir noteicošais faktors, lai identificētu Baltijas valstu piederību reģionālās drošības kompleksam*. Baltijas valstu gadījuma analīze norāda uz būtisko drošībiskošanas procesu lomu apdraudējumu uztverē un reģionālās drošības kompleksu veidošanā. Tieši drošībiskošanas procesi un to intensitāte visskaidrāk nosaka aktuālo negatīvo drošības dinamiku. Lai gan valstu drošību ietekmējošie faktori un to uztvere (varas attiecības, ģeogrāfiskās, stratēģiskās un politiskās, vēsturiskās, ekonomiskās, kultūras saiknes, draudzīguma un naidīguma raksturs) un to pamatā raksturotais tradicionālais drošības skatījums rada pamatu starpvalstu drošībiskošanas procesiem, tomēr tie pilnībā nespēj parādīt aktuālo drošības dinamiku – bez drošībiskošanas tie arī var netikt pietiekamā apmērā uztverti apdraudējuma kategorijās. Var uzskatīt, ka bez drošībiskošanas procesu noteikšanas attiecīgie faktori un to uztvere var būt arī neobjektīvi rādītāji. Atsevišķi elementi var liecināt par tiešām vai netiešām naidīguma izpausmēm, tomēr tikpat labi tie var arī nebūt aktuāli jautājumi (drošībiskoti jautājumi).

Lai notiktu tālākas izmaiņas reģionālās drošības kompleksu robežās saistībā ar Baltijas valstīm, būtu jānotiek būtiskai drošībiskoto jautājumu atdrošībiskošanai. Tomēr pašreizējā situācijā par faktiski neiespējamu ir uzskatāma savstarpēja nedrošībiskošana starp Baltijas valstīm un Krieviju, jo vismaz abu pušu militārā un politiskā drošība balstās uz savstarpēji izslēdzošiem un pretējiem elementiem. Tajā pat laikā nākotnē ir iespējama drošībiskošanas intensitātes samazināšanās un iespējama atdrošībiskošana, īpaši politiskās drošības sektorā, un attiecīgi pakāpeniska pašreizējo reģionālās drošības kompleksu robežu attiecināšana tikai uz militāro sektoru. Līdzīgi kā tas jau līdz šim ir noticis ar Baltijas valstu ārējo ekonomisko (pamatā tirdzniecības) vektoru pārorientāciju salīdzinājumā ar neatkarības atgūšanas pirmajiem gadiem, līdz ar praktisku Baltijas valstu enerģētiskās neatkarības stiprināšanu varētu būtiski samazināties pamats Krievijas drošībiskošanai Baltijas valstīs ekonomisko draudu dimensijā. Tāpat par teorētiski iespējamu uzskatāma pakāpeniska Baltijas valstu atdrošībiskošana Krievijā politiskās drošības sektorā, jo Baltijas valstis Krievijai šajā sektorā nerada eksistenciālus draudus. Tomēr iespējamā atdrošībiskošana politiskajā sektorā, tāpat kā militārajā sektorā, vistiešākajā mērā ir atkarīga no Krievijas, īpaši ņemot vērā to, ka daļu no drošībiskošanas procesiem šajos sektoros izraisa varas asimetrija starp Baltijas valstīm un Krieviju un bieži vien tieši Krievijas rīcība. Ja Krievija pārstātu drošībiskot Baltijas valstis, tas varētu būt pamats ceļam arī uz mazāku Krievijas drošībiskošanu Baltijas valstīs – tomēr ar nosacījumu, ka Krievija arī nedrošībiskošanas apstākļos neradītu Baltijas valstīm iespējamus eksistenciāla rakstura draudus. Pretējā gadījumā Baltijas valstis, nedrošībiskojot faktiski esošus un par objektīviem uzskatāmus draudus, var apdraudēt savu drošību – valstis un sabiedrības var nebūt sagatavotas un var nebūt gatavas stāties pretī apdraudējumiem piemērotā un atbilstošā veidā. Tādējādi Krievijas nedrošībiskošana un atdrošībiskošana iespējama vienīgi līdz ar izmaiņām ar Krievijas rīcību saistīto draudu kontekstā.

Par papildus apstiprinājumu starp Krieviju un Baltijas valstīm pastāvošās drošībiskošanas intensitātes atkarībai no Krievijas uzskatāma tās rīcība, 2014. gadā okupējot Ukrainai piederošo Krimas pussalu.

PUBLIKĀCIJU SARAKSTS

Promocijas darba rezultāti ir aplūkoti šādās zinātniskās publikācijās:

1. ANDŽĀNS, Māris, 2013. Prospects of Regionalization of Security in the Cyberspace: Case of the Baltic States. *Biznesa augstskolas Turība konferenču rakstu krājums. XIV Starptautiskā zinātniskā konference "Radīt nākotni: komunikācija, izglītība, bizness" // Proceedings of the Conference of Turība University. XIV International Scientific Conference "Creating the Future: Communication, Education, Business"* [kompaktdisks]. Rīga: Biznesa augstskola Turība. 14-24. ISSN 1691-6069.
2. ANDŽĀNS, Māris, 2013. Drošībiskošanas koncepta ierobežojumi. *Rīgas Stradiņa universitāte. Zinātniskie raksti: 2012. gada sociālo zinātņu nozares pētnieciskā darba publikācijas: Ekonomika. Komunikācija. Politika. Socioloģija. Sociālā politika un sociālais darbs. Tiesības*. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte. 5-11. ISBN 978-9984-793-44-3. ISSN 1407-9453 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: http://www.rsu.lv/images/stories/dokumenti/publikācijas/zinatniskie_raksti_2012/2012_socialo_zinatnu_nozares_raksti.pdf
3. ANDŽĀNS, Māris, 2014. Transition of the Baltic States Sub-region: from the "post-Soviet" to the "EU-Europe" Regional Security Complex? *Daugavpils Universitātes 55. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums // Proceedings of the 55th International Scientific Conference of Daugavpils University*. Daugavpils: Daugavpils Universitāte. 454.-464. ISBN 978-9984-14-665-2 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: http://www.dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/DU_55_starpt_zinatn_konf_rakstu_kraj.pdf

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

Šajā sarakstā norādīti tikai tie avoti, uz kuriem dotas atsaucis promocijas darba projekta kopsavilkumā. Pilns izmantotās literatūras saraksts pieejams promocijas darba Izmantotās literatūras sarakstā.

1. ANDŽĀNS, Māris, 2013a. Prospects of Regionalization of Security in the Cyberspace: Case of the Baltic States. *Biznesa augstskolas Turība konferences rakstu krājums. XIV Starptautiskā zinātniskā konference "Radīt nākotni: komunikācija, izglītība, bizness" // Proceedings of the Conference of Turība University. XIV International Scientific Conference "Creating the Future: Communication, Education, Business"* [kompaktdisks]. Rīga: Biznesa augstskola Turība. 14-24. ISSN 1691-6069.
2. ANDŽĀNS, Māris, 2013b. Drošībaskošanas koncepta ierobežojumi. *Rīgas Stradiņa universitāte. Zinātniskie raksti: 2012. gada sociālo zinātņu nozares pētnieciskā darba publikācijas: Ekonomika. Komunikācija. Politika. Socioloģija. Sociālā politika un sociālais darbs. Tiesības*. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte. 5-11. ISBN 978-9984-793-44-3. ISSN 1407-9453 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: http://www.rsu.lv/images/stories/dokumenti/publikācijas/zinatniskie_raksti_2012/2012_socialo_zinatnu_nozares_raksti.pdf
3. ANDŽĀNS, Māris, 2014. Transition of the Baltic States Sub-region: from the "post-Soviet" to the "EU-Europe" Regional Security Complex? *Daugavpils Universitātes 55. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums // Proceedings of the 55th International Scientific Conference of Daugavpils University*. Daugavpils: Daugavpils Universitāte. 454.-464. ISBN 978-9984-14-665-2 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: http://www.dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/DU_55_starpt_zinatn_konf_rakstu_kraj.pdf
4. ÅTLAND, Kristian, 2008. Mikhail Gorbachev, the Murmansk Initiative, and the Desecuritization of Interstate Relations in the Arctic. *Cooperation and Conflict* [tiešsaistes žurnāls]. 43 (3), 289-311 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. ISSN 1460-3691. Pieejams: <http://cac.sagepub.com/content/43/3/289>
5. BALZACQ, Thierry, 2005. The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context. *European Journal of International Relations* [tiešsaistes žurnāls]. 11 (2), 171-201 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. ISSN 1460-3713. Pieejams: <http://ejt.sagepub.com/content/11/2/171>

6. BUZAN, Barry, 1983. *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Wheatsheaf Books. ISBN 0-7108-0101-7.
7. BUZAN, Barry, 1991. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-cold War Era*, New York u.c.: Harvester Wheatsheaf. ISBN 978-1-55587-282-3.
8. BUZAN, Barry, WÆVER, Ole, WILDE, Jaap de, 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers. ISBN 1-55587-603-X.
9. BUZAN, Barry, WÆVER, Ole, 2003. *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge u.c.: Cambridge University Press. ISBN 978-0-511-07663-3.
10. BUZAN, Barry, WÆVER, Ole, 2009. Macrosecuritisation and security constellations: reconsidering scale in securitisation theory. *Review of International Studies* [tiešsaistes žurnāls]. 35 (2), 253-276 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. ISSN 1469-9044. Pieejams: http://journals.cambridge.org/abstract_S0260210509008511
11. DEUTSCH, Karl W. u.c., 2003. Political Community and the North Atlantic Area. No: NELSEN, Brent F., STUBB, Alexander, redaktori. *The European Union. Readings on the Theory and Practice of European Integration*. Third edition. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers. 121.-143. lpp. ISBN 978-1-58826-231-8.
12. DOROŅENKOVA, Kristīne, 2011. Official Russian Perspectives on the Historical Legacy: A Brief Introduction. No: MUIŽNIEKS, Nils, redaktors. *The Geopolitics of History in Latvian-Russian Relations*. Academic Press of the University of Latvia. 21.-30. lpp. ISBN 978-9984-45-323-1 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: <http://www.szf-old.lu.lv/files/petnieciba/publikacijas/The%20Geopolitics%20of%20History%20in%20Latvian-Russian%20Relations.pdf>
13. GRIGAS, Agnia, 2013. Energy policy: the achilles heel of the Baltic states. No: GRIGA, Agnia, KASEKAMP, Andres, MASLAUSKAITE, Kristina, ZORGENFREIJA, Liva. *The Baltic states in the EU: yesterday, today and tomorrow*. Studies & Reports. July 2013. No 98. Notre Europe – Jacques Delors Institute. 65.-86. lpp. [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: <http://www.notre-europe.eu/media/balticstateseu-grigaskasekampmaslauskaitiezorgenfreija-ne-jdi-july13.pdf?pdf=ok>
14. HANSEN, Lene, 2011. Theorizing the image for Security Studies: Visual Securitization and the Muhammad Cartoon Crisis. *European Journal of International Relations* [tiešsaistes žurnāls]. 17 (1), 51-74 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. ISSN 1460-3713. Pieejams: <http://ejt.sagepub.com/content/17/1/51>

15. JANELIŪNAS, Tomas, 2009. Lithuanian energy strategy and its implications on regional cooperation. No: SPRŪDS, Andris, ROSTOKS, Toms, redaktori. *Energy – Pulling the Baltic Sea Region Together or Pulling Apart?* Latvian Institute of International Affairs. Zinātne. ISBN 978-9984-808-58-1. 190.-222. lpp.[pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: <http://liia.lv/site/attachments/17/01/2012/Energy-Baltic-region.pdf>
16. JANELIŪNAS, Tomas, MOLIS, Arūnas, 2006. Energy security of Lithuania: challenges and perspectives. No: *Lithuanian Political Science Yearbook 2005*. Vilnius: Institute of International Relations and Political Science. Vilnius University. ISSN 1392–9321. 200.-223. lpp.[pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: <http://www.tspmi.vu.lt/doc/205-2005pdf>
17. JERMALAVIČIUS, Tomas, 2009. Baltic military cooperation: past, present and future. No: KASEKAMP, Andres, redaktors. *Estonian Foreign Policy Yearbook 2009*. Tallinn: Estonian Foreign Policy Institute. 123.-148. lpp. ISSN 1736-4175 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: <http://www.evi.ee/lib/valispol7610.pdf>
18. JERMALAVIČIUS, Tomas, 2010. Military Cooperation of the Baltic States: Divorce or Marriage? JAKNIŪNAITĒ, Dovilė, PAULAUSKAS, Kešutis, redaktori. *In Search of NATO in Lithuania: Achievements, Failures, and Prospects. English Summaries*. Vilnius: Vilnius University Publishing House. 24.-26. lpp.[pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: http://amb.urm.lt/nato/m/m_files/wfiles/file38.pdf
19. KAAS, Kaarel, 2012. *Russia Does Not Just Keep an Eye on Estonia – It Keeps Three* [tiešsaiste]. International Centre for Defence Studies. 27.09.2012 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: [http://icds.ee/index.php?id=73&L=1&tx_ttnews\[tt_news\]=1172&tx_tnews\[backPid\]=223&cHash=bd935fc818](http://icds.ee/index.php?id=73&L=1&tx_ttnews[tt_news]=1172&tx_tnews[backPid]=223&cHash=bd935fc818)
20. KASKI, Antti, 2001. *The Security Complex: A Theoretical Analysis and the Baltic Case*. Turku: Turun Yliopisto. ISBN 951-29-1951-6. ISSN 0082-6987.
21. KVÆRNØ, Ole, RASMUSSEN, Marie, 2005. EU enlargement and the Baltic region: A greater security community? No: KASEKAMP, Andres, redaktors. *The Estonian Foreign Policy Yearbook 2005*. Tallinn: The Estonian Foreign Policy Institute. 83.-92. lpp.[pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. ISBN 9985-3-1053-5. Pieejams: <http://www.evi.ee/lib/valispol2005.pdf>
22. LACASSAGNE, Aurélie, 2009. The Black sea – Baltic sea isthmus: a crucial region for the peaceful future of Europe. *Сборник научных трудов: Социокультурные аспекты развития регионов*. Челябинск: Челябинский институт экономики и права им. М.В.Ладошина, 125-128 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. ISBN 978-5-904366-08-7.

Pieejams:

- <http://www.chiep.ru/pics/uploads/docs/NIR/CONFERENC/SKARR.pdf>
23. LAKE, David A., 1997. Regional Security Complexes: A Systems Approach. No: LAKE, David A., MORGAN, Patrick M., redaktori. *Regional Orders: Building Security in a New World*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press. 45.-67. lpp. ISBN 0-271-01703-1.
 24. LAKE, David A., MORGAN, Patrick M., 1997. The New Regionalism in Security Affairs. No: LAKE, David A., MORGAN, Patrick M., redaktori. *Regional Orders: Building Security in a New World*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press. 3.-19. lpp. ISBN 0-271-01703-1.
 25. LJUNG, Bo, MALMLÖF, Tomas, NERETNIEKS, Karlis, WINNERSTIG, M. (red.), 2012. *The Security and Defensibility of the Baltic States – A Comprehensive Analysis of a Security Complex in the Making*. Totalförsvarets forskningsinstitut [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. ISSN 1650-1942. Pieejams: <http://www.aff.a.se/balticum.pdf>
 26. LOČMELE, Klinta, PROCEVSKA, Olga, ZELČE, Vita. 2011. Celebrations, Commemorative Dates and Related Rituals: Soviet Experience, its Transformation and Contemporary Victory Day Celebrations in Russia and Latvia. No: MUIŽNIEKS, Nils, redaktors. *The Geopolitics of History in Latvian-Russian Relations*. Academic Press of the University of Latvia. 109.-137. lpp. ISBN 978-9984-45-323-1 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: <http://www.szf-old.lu.lv/files/petnieciba/publikacijas/The%20Geopolitics%20of%20History%20in%20Latvian-Russian%20Relations.pdf>
 27. MAIGRE, Merle, 2010. *Energy Security Concerns of the Baltic States*. 03.2010. Tallinn: International Centre for Defence Studies [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: http://icds.ee/fileadmin/failid/Merle_Maigre-Energy_Security_Concerns_of_the_Baltic_States.pdf
 28. MCDONALD, Matt, 2008. Securitization and the Construction of Security. *European Journal of International Relations* [tiešsaistes žurnāls]. 14 (4), 563-587 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. ISSN 1460-3713. Pieejams: <http://ejt.sagepub.com/content/14/4/563>
 29. MÖLDER, Holger, 2006. NATO's Role in the Post-Modern European Security Environment, Cooperative Security and the Experience of the Baltic Sea Region. *Baltic Security & Defence Review*. 8. 7.-33. lpp.[pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: <http://www.bdcsl.ee/files/docs/bsdr/1-NATO%2C%20European%20Security%20and%20the%20Baltic%20Sea%20Region-Holger%20Molder.pdf>
 30. MÖLDER, Holger, 2013. The Development of Military Cultures. No: LAWRENCE, Tony, JERMALAVIČIUS, Tomas, redaktori.

- Apprenticeship, Partnership, Membership: Twenty Years of Defence Development in the Baltic States*. Tallinn: International Centre for Defence Studies. ISBN 978-9949-9174-9-5. 85.-121. lpp.[pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams:
http://icds.ee/fileadmin/failid/RKK_Apprenticeship,%20Partnership,%20Membership_WWW.pdf
31. MOLIS, Arūnas, 2006. The Role and Interests of Small States in Developing European Security and Defence Policy. *Baltic Security & Defence Review* [tiešsaistes žurnāls]. 8, 81-100 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. ISSN 1736-3780. Pieejams:
http://www.bdcsl.ee/files/files/BSDR/BSDR_08.pdf
 32. MOLIS, Arūnas, 2009. Baltic military cooperation: past, present and future. *Lithuanian Foreign Policy Review*. 22. 28.-47. lpp. ISSN 1392-5504 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams:
<http://www.lfpr.lt/uploads/File/2009-22/Ar%C5%ABnas%20Molis.pdf>
 33. MOLIS, Arūnas, 2011. Transforming EU-Russia energy relations: the Baltic States' vision. *Lithuanian Foreign Policy Review*. 25. 77.-98. lpp. ISSN 1392-5504 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams:
<http://www.lfpr.lt/uploads/File/2011-25/Molis.pdf>
 34. MUIŽNIEKS, Nils, 2008. Conclusion. No: MUIŽNIEKS, Nils, redaktors. *Manufacturing Enemy Images? Russian Media Portrayal of Latvia*. Academic Press of the University of Latvia. 161.-163. lpp. ISBN 978-9984-825-88-5 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams:
http://szf-old.lu.lv/files/petnieciba/publikacijas/latvkriev-medijos-A_indd.pdf
 35. MUIŽNIEKS, Nils, 2011a. Latvian-Russian Memory Battles at the European Court of Human Rights. No: MUIŽNIEKS, Nils, redaktors. *The Geopolitics of History in Latvian-Russian Relations*. Academic Press of the University of Latvia. 219.-238. lpp. ISBN 978-9984-45-323-1 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: <http://www.szf-old.lu.lv/files/petnieciba/publikacijas/The%20Geopolitics%20of%20History%20in%20Latvian-Russian%20Relations.pdf>
 36. MUIŽNIEKS, Nils, 2011b. *Latvian-Russian Relations: Dynamics Since Latvia's Accession to the EU and NATO*. Rīga: University of Latvia Press [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. ISBN 978-9984-45-326-2. Pieejams:
<http://szf-old.lu.lv/files/petnieciba/L-R-Relations-gramata.pdf>
 37. OTTIS, Rain, 2009. Theoretical Model for Creating a Nation-State Level Offensive Cyber Capability. No: *Proceedings of the 8th European Conference on Information Warfare and Security*. Reading: Academic Publishing Limited. 177.-182. lpp. ISBN 978-1-906638-33-7.
 38. PALONKORPI, Mikko. *Energy Security and the Regional Security Complex Theory* [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams:
<http://busieco.samnet.sdu.dk/politics/nisa/papers/palonkorpi.pdf>

39. PAULAUSKAS, Kęstutis, 2013. The Baltic Quest to the West: From Total Defence to “Smart Defence” (and Back?). No: LAWRENCE, Tony, JERMALAVIČIUS, Tomas, redaktori. *Apprenticeship, Partnership, Membership: Twenty Years of Defence Development in the Baltic States*. Tallinn: International Centre for Defence Studies. ISBN 978-9949-9174-9-5. 45.-84. lpp.[pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: http://icds.ee/fileadmin/failid/RKK_Apprenticeship,%20Partnership,%20Membership_WWW.pdf
40. PERNIK, Piret, TUOHY, Emmet, 2013. *Cyber Space in Estonia: Greater Security, Greater Challenges*. Tallinn: International Centre for Defence Studies. 08.2013. ISSN 2228-0529 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: <http://icds.ee/fileadmin/failid/Piret%20Pernik%20-%20Cyber%20Space%20in%20Estonia.pdf>
41. ROEDER, Philip G., 1997. From Hierarchy to Hegemony: The Post-Soviet Security Complex. No: LAKE, David A., MORGAN, Patrick M., redaktori. *Regional Orders: Building Security in a New World*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press. 219.-244. lpp. ISBN 0-271-01703-1.
42. ROSTOKS, Toms, 2008. Russia’s Media on Latvian Accession to the EU and NATO. No: MUIŽNIEKS, Nils, redaktors. *Manufacturing Enemy Images? Russian Media Portrayal of Latvia*. Academic Press of the University of Latvia. 127.-144. lpp. ISBN 978-9984-825-88-5 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: http://szf-old.lu.lv/files/petnieciba/publikacijas/latvkriev-medijos-A_indd.pdf
43. ROSTOKS, Toms, 2010. Securitization and Insecure Societies. No: OZOLIŅA, Žaneta, redaktore. *Rethinking Security*. Rīga: “Zinātne” Publishers. 62.-88. lpp. ISBN 978-9984-808-72-7.
44. RUBLOVSKIS, Raimonds, 2011. Krievijas militārajā doktrīnā paredzētais iekšējais militārais apdraudējums un tiešie militārie draudi. Krievijas un NATO mijiedarbības ietekme uz Latviju un Baltijas valstīm nākotnē. *Militārā zinātne* [tiešsaistes žurnāls]. Nacionālā aizsardzības akadēmija. 2011/4, 43.-50. ISSN 1691-9300 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: <http://www.naa.mil.lv/Publikacijas/~media/EE92980597D24FDFEAEBF70E8D4309F37.ashx>
45. RUBLOVSKIS, Raimonds, 2013. The Challenges of a Small State in the 21st Century Global Security and Defence Environment: Latvia’s case. No: RUBLOVSKIS, Raimonds, ŠEŠELGYTE, Margarita, KALJURAND, Riina. *Defence and Security for the Small: Perspectives from the Baltic States*. Centre for Small State Studies. Institute of International Affairs. University of Iceland. 13.-30. lpp. ISBN 978-9935-23-003-4 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: http://ams.hi.is/sites/ams.hi.is/files/defence_and_security_-_layout3.pdf

46. SPRICE, Kristīne, 2010. Cyber Security: From Thinking Security to Doing Security. No: OZOLIŅA, Žaneta, redaktore. *Rethinking Security*. Rīga: “Zinātnē” Publishers. 258.-277. lpp. ISBN 978-9984-808-72-7.
47. SPRŪDS, Andris 2009a. Latvia’s energy strategy: between structural entrapments and policy choices. No: SPRŪDS, Andris, ROSTOKS, Toms, redaktori. *Energy – Pulling the Baltic Sea Region Together or Pulling Apart?* Latvian Institute of International Affairs. Zinātnē. ISBN 978-9984-808-58-1. 223.-249. lpp.[pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: <http://liia.lv/site/attachments/17/01/2012/Energy-Baltic-region.pdf>
48. SPRŪDS, Andris, 2009b. Latvijas – Krievijas attiecības un Latvijas enerģētikas politika Krievijas – Gruzijas konflikta kontekstā. No: ROSTOKS, Toms, redaktors. *Gruzijas – Krievijas karš: secinājumi un mājadarbi Latvijai un sabiedrotajiem*. Rīga: Sorosa fonds – Latvija. ISBN 978-9984-39-742-9. 26.-36. lpp.[pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: <http://liia.lv/site/attachments/17/01/2012/Ru-Gruzija-kars.pdf>
49. SPRŪDS, Andris, 2010. Sustainable energy sector policy in the context of Latvian political and economic development: prospects and limitations. No: SPRŪDS, Andris, redaktors. *Latvian energy policy: towards a sustainable and transparent energy sector*. Soros Foundation – Latvia. 11.-22. lpp.[pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: <http://lai.lv/site/attachments/17/01/2012/LatvianEnergyPolicy.pdf>
50. STRITZEL, Holger, 2007. Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond. *European Journal of International Relations* [tiešsaistes žurnāls]. 13 (3), 357-383 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. ISSN 1460-3713. Pieejams: <http://ejt.sagepub.com/content/13/3/357>
51. ŠEŠELGYTĒ, Margarita, 2010. Security Culture of Lithuania. *Lithuanian Foreign Policy Review* [žurnāls tiešsaistē]. 2010/24, 23.-40. ISSN 1392-5504 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: <http://www.lfpr.lt/uploads/File/2010-24/Seselgyte.pdf>
52. ŠEŠELGYTE, Margarita, 2013. A Midget Warrior: security choices of Lithuania. No: RUBLOVSKIS, Raimonds, ŠEŠELGYTE, Margarita, KALJURAND, Riina. *Defence and Security for the Small: Perspectives from the Baltic States*. Centre for Small State Studies. Institute of International Affairs. University of Iceland. 31.-54. lpp. ISBN 978-9935-23-003-4 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: http://ams.hi.is/sites/ams.hi.is/files/defence_and_security_-_layout3.pdf
53. TIIRMAA-KLAAR, Heli, 2008. The emerging cyber security agenda: threats, challenges and responses. No: KASEKAMP, Andres, redaktors. *The Estonian Foreign Policy Yearbook 2008*. Tallinn: Estonian Foreign Policy Institute. 153.-174. lpp. ISSN 1736-4175 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: <http://www.evi.ee/old/lib/valispol0509.pdf>

54. TIKK, Eneken, KASKA, Kadri, VIHUL, Liis, 2010. *International Cyber Incidents: Legal Considerations*. Tallinn: Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence (CCD COE). ISBN 978-9949-9040-0-6.
55. TÕÜR, Karmo, VARE, Raivo, 2012. Estonia – Russia – Belarus: the Political Implications of Economic Relations. No: SPRŪDS, Andris, redaktors. *The Economic Presence of Russia and Belarus in the Baltic States: Risks and Opportunities*. Rīga: Latvian Institute of International Affairs. Centre for East European Policy Studies. 249.-284. lpp. ISBN 978-9934-8292-1-5 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: http://liia.lv/site/docs/The_Economic_Presence_for_WEB_atverums_2.1.pdf
56. VUORI, Juha A., 2008. Illocutionary Logic and Strands of Securitization: Applying the Theory of Securitization to the Study of Non-Democratic Political Orders. *European Journal of International Relations* [tiešsaistes žurnāls]. 14 (1), 65-99 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. ISSN 1460-3713. Pieejams: <http://ejt.sagepub.com/content/14/1/65>
57. WÆVER, Ole, 2011. Politics, security, theory. *Security Dialogue* [tiešsaistes žurnāls]. 42 (4-5), 465-480 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. ISSN 1460-3640. Pieejams: <http://sdi.sagepub.com/content/42/4-5/465>
58. WENDT, Alexander, 2003. *Social Theory of International Relations*. Cambridge University Press (Virtual Publishing), first published in printed format 1999. ISBN 0 511 02166 6 virtual.
59. WILKINSON, Claire, 2007. The Copenhagen School on Tour in Kyrgyzstan: Is Securitization Theory Usable Outside Europe? *Security Dialogue* [tiešsaistes žurnāls]. 38 (1), 5-25 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. ISSN 1460-3640. Pieejams: <http://sdi.sagepub.com/cgi/content/abstract/38/1/5>
60. ZDANAVIČIUS, Liudas, VOLOVOJ, Vadim, 2012. Lithuanian economic relations with Russia and Belarus. No: SPRŪDS, Andris, redaktors. *The Economic Presence of Russia and Belarus in the Baltic States: Risks and Opportunities*. Rīga: Latvian Institute of International Affairs. Centre for East European Policy Studies. 205.-248. lpp. ISBN 978-9934-8292-1-5 [pēdējo reizi skatīts 31.03.2014]. Pieejams: http://liia.lv/site/docs/The_Economic_Presence_for_WEB_atverums_2.1.pdf